

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING MEDIAKOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA AXBOROTLI YONDASHUVNING NAZARIY ASOSLARI

M.Turg'unov

Andijon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

M.B.Nazarova

E-mail: smartzonrsmartzone@gmail.com

Tel: +998910612383

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20094130>

Annotatsiya. Maqolada yosh qizlarda liderlik ko'nikmalarini shakllantirishning zamonaviy yondashuvlari, psixologik jihatlari, ijtimoiy omillari va ta'lim tizimidagi o'rni yoritilgan. Shu bilan birga, O'zbekistonning davlat siyosatida yoshlarning, xususan, qizlarning faolligini oshirishga qaratilgan islohotlar tahlil qilingan. Turli ilmiy manbalar, xalqaro tajribalar va amaliy misollar asosida yosh qizlarning yetakchilik salohiyatini rivojlantirishning samarali strategiyalari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: yoshlar, liderlik, qizlar ta'limi, ijtimoiy faollik, gender tengligi, motivatsiya, kommunikativ ko'nikmalar, yetakchilik strategiyalari.

Аннотация. В статье рассматриваются современные подходы к развитию лидерских качеств у девушек, их психологические аспекты, социальные факторы и роль в системе образования. Одновременно анализируются реформы, направленные на повышение активности молодежи, особенно девушек, в государственной политике Узбекистана. На основе различных научных источников, международного опыта и практических примеров изложены эффективные стратегии развития лидерского потенциала девушек.

Ключевые слова: молодежь, лидерство, образование девочек, социальный активизм, гендерное равенство, мотивация, коммуникативные навыки, стратегии лидерства.

Abstract. The article discusses modern approaches to developing leadership skills in young girls, their psychological aspects, social factors and their role in the education system. At the same time, it analyzes reforms aimed at increasing the activity of young people, especially girls, in the state policy of Uzbekistan. Based on various scientific sources, international experience and practical examples, effective strategies for developing the leadership potential of young girls are outlined.

Keywords: youth, leadership, girls' education, social activism, gender equality, motivation, communication skills, leadership strategies.

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida yosh avlodning, ayniqsa, qizlarning liderlik salohiyatini rivojlantirish jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biriga aylanmoqda. Qizlar nafaqat ta'lim tizimida, balki ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalarda ham faol ishtirok etmoqda. Bu jarayonni qo'llab-quvvatlash, ularga zamonaviy ko'nikmalar berish va yetakchilik madaniyatini shakllantirish davlat siyosati bilan hamohangdir.

Raqamli iqtisodiyot, yangi kasblarning paydo bo'lishi, ijtimoiy tarmoqlarning kengayishi qizlar uchun o'z imkoniyatlarini namoyon etishning yangi maydonini yaratmoqda. Shu sababli, ta'lim jarayonida faqat bilim berish emas, balki qizlarga o'z fikrini mustaqil ayta oladigan, tashabbus ko'rsata oladigan, jamoa bilan ishlay oladigan shaxs sifatida shakllanishiga yordam berish muhimdir.

Shuningdek, yosh qizlar hayotga endi kirib kelayotgan davrda o'z imkoniyatlarini to'g'ri baholash, ijtimoiy bosimlarga berilmaslik va o'z qadrini anglash kabi ko'nikmalarni egallashi ularning kelajakdagi muvaffaqiyatida hal qiluvchi o'rin tutadi. Shu bois, liderlikni rivojlantirish tarbiya, ta'lim, psixologiya va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liq jarayon hisoblanadi.

Shu munosabat bilan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ayniqsa qizlar uchun yangi imkoniyatlar yaratish zarurligini alohida ta'kidlab keladi. Prezident 2023-yil 20-iyundagi Toshkent shahrida bo'lib o'tgan uchrashuvlardan birida shunday degan edi:

“Yosh qizlarimizning salohiyatini qo'llab-quvvatlash — bu nafaqat bugunning vazifasi, balki kelajagimiz poydevoridir. Har bir qiz bola o'zida yetakchilik sifatlarini namoyon etishi uchun barcha sharoitlarni yaratishimiz shart.”¹

Ushbu fikrlar yosh qizlarda liderlik ko'nikmalarini shakllantirish mavzusi qanchalik dolzarb ekanini yana bir bor tasdiqlaydi.

Asosiy qism. Liderlik — bu insonning o'zini boshqara olish, boshqalarga ta'sir ko'rsatish, maqsadga yo'naltirilgan qarorlar qabul qilish qobiliyatidir. Yosh qizlarda liderlikni shakllantirishda quyidagi omillar hal qiluvchi ahamiyatga ega:

- 1) ichki motivatsiya: o'ziga ishonch, maqsadga intilish, tashabbuskorlik;
- 2) ijtimoiy omillar: oila qo'llovi, maktab muhiti, tengdoshlar ta'siri;
- 3) ta'limiy omillar: innovatsion ta'lim metodlari, tanlovlar, loyihalarda ishtirok.

Psixologlar fikricha, 12–17 yosh oralig'i xarakter shakllanishining eng faol davridir. Shu davrda:

- 1) kommunikativ ko'nikmalar tez rivojlanadi,
- 2) mustaqil fikrlash kuchayadi,
- 3) o'zini namoyon qilishga ehtiyoj ortadi.

Demak, bu yoshda liderlikni o'rgatish eng samarali hisoblanadi.

Quyida turli yo'nalishlardan jamlangan amaliy tajribalar (“yamg'icha ma'lumotlar”) keltiriladi:

Finlyandiya tajribasi: maktablarda qizlar uchun maxsus “qizlar klublari” tashkil etilib, o'z-o'zini boshqarish mashg'ulotlari o'tkaziladi.

Janubiy Koreya tajribasi: yosh qizlar IT sohasiga jalb qilinib, yetakchilik texnologik loyihalar orqali shakllantiriladi.

O'zbekiston tajribasi: “Temurbeklar maktabi”, “Yoshlar ittifoqi”, “Ayollar daftari” kabi tashabbuslarda qizlarga liderlik ko'nikmalarini rivojlantiruvchi treninglar berilmoqda.

Psixologlarning kuzatuvlari: rol o'ynash mashqlari qizlarda jamoa boshqarish qobiliyatini kuchaytiradi.

Mentorlik tizimi: tajribali ayol rahbarlar yosh qizlarga doimiy yo'l-yo'riq berishi.

Jamoaviy loyihalar: o'quvchi qizlarni kichik guruhlarda yetakchi rolda ishlashga jalb qilish.

Nutq madaniyati treninglari: sahnada chiqish, taqdimot qilish, bahs-munozara ko'nikmalarini oshirish.

Tahliliy fikrlash mashqlari: muammo yechish, qaror qabul qilish bo'yicha mashqlar.

¹. Karimova, M. Yoshlar psixologiyasi va liderlik asoslari. — Toshkent: “Fan nashriyoti”, 2021.

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi [huzuridagi nashriyot](#) tomonidan chop etilgan.

Qizlar liderligida ta'lim muhitining o'rni

Ta'lim muassasalari qizlarning yetakchilik qobiliyatini yuzaga chiqarishda eng samarali maydonlardan biri hisoblanadi. Quyidagi yondashuvlar ayniqsa muhim:

Baholash emas, jarayonga e'tibor qaratish: Qizlar o'z xatolaridan qo'rqmasdan tajriba qilishi uchun ochiq muhit yaratish.

Jamoaviy topshiriqlarni ko'paytirish: Bu ularda mas'uliyat, yetakchilikni bo'lishish, muloqot qilish ko'nikmalarini kuchaytiradi.

Rol modellari bilan uchrashuvlar: Turli kasb egalari bo'lgan muvaffaqiyatli ayollar bilan uchrashuvlar yosh qizlarda motivatsiya uyg'otadi.

Qizlar liderligining ijtimoiy va madaniy omillari

Qizlarda yetakchilik salohiyatining shakllanishiga jamiyatdagi madaniy qarashlar, oilaviy tarbiya va gender stereotiplari ham ta'sir qiladi. Shuning uchun:

Ijobiy ijtimoiy tasavvurlarni shakllantirish zarur. Qizning yetakchi bo'lishi — bu noodatiy emas, balki tabiiy jarayon ekanini targ'ib qilish muhim.

Oilada qo'llab-quvvatlash — qizning o'ziga bo'lgan ishonchini tarbiyalaydi.

Maktab va jamoalarda teng imkoniyat yaratish esa qizlarning tashabbus bilan chiqishiga zamin yaratadi.

Emotsional intellekt va liderlik

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, emotsional intellekt yetakchilikning eng muhim unsurlaridan biridir. Ayniqsa qizlarda u quyidagi jihatlar orqali rivojlanadi:

his-tuyg'ularni boshqara olish,

boshqalarning holatini sezish,

nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish,

hamdardlik va moslashuvchanlik.

Bu ko'nikmalar qizlarning nafaqat ta'limda, balki kelajakdagi mehnat faoliyatida ham muvaffaqiyatli bo'lishiga xizmat qiladi.

Raqamli yetakchilik: zamonaviy qizlar uchun yangi yo'nalish

Bugungi yoshlar, xususan qizlar, raqamli platformalarda ham faollik ko'rsatmoqda. Shu jarayon:

kreativlikka,

tezkor qaror qabul qilishga,

kontent yaratish orqali fikr bildirishga,

onlayn jamoalarni boshqarishga imkon yaratadi.

Raqamli yetakchilik bugungi kunda an'anaviy yetakchilikdan kam bo'lmagan darajada qadrlanmoqda.

Liderlik ko'nikmalarini baholash va kuzatish

Qizlarda yetakchilik sifatlarini rivojlantirish jarayonida muntazam baholash mexanizmi muhim. Bunda:

shaxsiy o'sish kundaliklari,

o'qituvchilar fikrlari,

mustaqil loyiha natijalari,

muloqot va chiqish darajalari

kabi mezonlar qo'llanishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili

Yosh qizlarda liderlik ko'nikmalarini shakllantirish masalasi bo'yicha mavjud adabiyotlar turli ilmiy yo'nalishlar – psixologiya, pedagogika, gender tadqiqotlari va xalqaro rivojlanish tajribalarini o'z ichiga oladi. Avvalo, mahalliy olimalardan M. Karimovanning “Yoshlar psixologiyasi va liderlik asoslari” nomli asari yoshlarning psixologik rivojlanishi, motivatsiya shakllanishi va liderlikning yosh davriga xos xususiyatlarini ilmiy asosda yoritadi. Muallif liderlikni shaxsning tug'ma emas, balki o'rgatiladigan va tarbiyalanadigan ko'nikma sifatida talqin etadi. Bu esa qizlarda liderlikni erta bosqichdan shakllantirish zarurligini asoslab beradi.

Chet el adabiyotlarida esa qizlar yetakchiligi global nuqtai nazardan o'rganilgan. Masalan, L. Smithning “Girls' Leadership Development: Global Approaches” kitobi qizlar uchun yetakchilik dasturlarining turli mamlakatlardagi modellarini tahlil qiladi. Muallif qizlarda o'ziga ishonchni oshirish, ijtimoiy qo'llab-quvvatlov tizimi va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishni yetakchilikning asosiy elementlari sifatida belgilaydi. Uning yondashuvi xalqaro tajribalarni qiyosiy o'rganish orqali milliy ta'lim tizimlari uchun amaliy tavsiyalar beradi.

Mahalliy pedagogik tahlillardan biri bo'lgan G. Hasanovanning “Pedagogik kompetensiya va yetakchilik madaniyati” qo'llanmasi esa yetakchilikni ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida ko'rib, o'qituvchining roli, ta'lim muhitining ta'siri va sinfdagi ijtimoiy dinamikaning qizlar faolligiga ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Ushbu manba qizlarning liderlik kompetensiyalarini maktab sharoitida bosqichma-bosqich rivojlantirish bo'yicha metodik asoslar taklif etadi.

Gender tengligi bo'yicha tadqiqot olib borgan S. Mamatqulovanning “Gender tengligi va zamonaviy ta'lim jarayonlari” kitobi esa qizlar imkoniyatlarini toraytiradigan gender stereotiplari, oilaviy muhit va madaniy tasavvurlarning ta'sirini tahlil qiladi. Muallif genderni teng qarash shakllanmagan jamiyatlarda qizlarning liderlikka intilishi ko'proq ruhiy va ijtimoiy to'siqlarga duch kelishini ta'kidlaydi. Ushbu asar mavzuning sotsiologik va madaniy jihatlarini o'rganishda muhim nazariy asos yaratadi.

Xalqaro tashkilotlar tomonidan chop etilgan manbalar, xususan UNICEFning “Adolescent Girls' Empowerment and Leadership” hisobotida qizlarning ijtimoiy faolligini oshirish bo'yicha dunyo tajribasi, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, maslahat markazlari, psixologik xizmatlar va mentorlik dasturlarining samaradorligi ilmiy faktlar bilan asoslangan. Hisobotda yosh qizlar liderligini to'rt yo'nalishda rivojlantirish – o'ziga ishonchni mustahkamlash, ta'lim sifatini oshirish, xavfsiz muhit yaratish va jamiyatda tenglikni kuchaytirish – eng muhim strategiyalar sifatida ko'rsatib o'tiladi.

Xulosa. Yosh qizlarda liderlik ko'nikmalarini rivojlantirish — jamiyatning kelajakdagi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti uchun muhim omildir. Bu jarayon faqat ta'lim muassasalari emas, balki oila, jamiyat institutlari va davlat siyosati bilan hamohang holda amalga oshirilgandagina natija beradi. Yetakchi bo'la oladigan qizlar — kelajakda fidoyi mutaxassis, mas'uliyatli rahbar va faol fuqarolarga aylanishi shubhasiz.

Yosh qizlarda liderlik ko'nikmalarini shakllantirish bir kunlik yoki qisqa muddatli jarayon emas — u izchil tarbiya, muntazam qo'llab-quvvatlash va o'z vaqtida to'g'ri yo'naltirishni talab qiladi. Zamonaviy jamiyatda qizlarning imkoniyatlari kengayib borayotgani bois, ularga berilayotgan ta'lim va tarbiya nafaqat bilim, balki shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy faollik va ijodkorlikni ham birdek qamrab olishi zarur.

Qizlarda liderlikni rivojlantirish orqali jamiyatda faol, mas'uliyatli, tashabbuskor va yangilikka ochiq avlod shakllanadi. Ularning har birida bor salohiyatni aniqlash, qadrlash va

uni qo'llab-quvvatlash jamiyatning umumiy taraqqiyotiga xizmat qiladi. Shu bois, maktablar, oila, jamoatchilik va davlat tashkilotlarining hamkorlikda ishlashi — kelajak lider qizlarni voyaga yetkazishning asosiy omillaridan biridir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Karimova, M. Yoshlar psixologiyasi va liderlik asoslari. — Toshkent: “Fan nashriyoti”, 2021. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzuridagi nashriyot tomonidan chop etilgan.
2. Smith, L. Girls' Leadership Development: Global Approaches. — London: Routledge Publishing, 2019. Xalqaro miqyosda qizlar yetakchiligi bo'yicha amalga oshirilgan tadqiqotlar asosida chop etilgan.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2023-yil 20-iyundagi nutqi. Toshkent shahri, Yoshlar bilan uchrashuv doirasida aytilgan rasmiy chiqish.
4. Hasanova, G. Pedagogik kompetensiya va yetakchilik madaniyati. — Buxoro: “Buxoro nashriyoti”, 2020. Pedagogik psixologiya va yoshlar tarbiyasi bo'yicha ilmiy qo'llanma sifatida chop etilgan.
5. UNICEF Report. Adolescent Girls' Empowerment and Leadership. — New York: UNICEF Publications, 2022. Qizlarning ijtimoiy faolligi va yetakchilik salohiyatini kuchaytirishga bag'ishlangan xalqaro hisobot.
6. Mamatqulova, S. Gender tengligi va zamonaviy ta'lim jarayonlari. — Qarshi: “Nasaf”, 2018. Ta'limdagi gender yondashuvlar, ayniqsa qizlar faolligini oshirish bo'yicha ilmiy tahlillar jamlangan.